

OLIV O'QUV YURTI TALABALARIDA O'QUV MOTIV VA MOTIVATSIYALARINI NOMOYON**BO'LISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Nuriddinov Rasuljon Samidjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

O'quv faoliyati psixologiyasi, uni amalga oshirish jarayonida motivatsiya muammosi L.S. Vygotskiy, A.G. Asmolov, V.V. Davydov, A.N. Leontiev, A.R. Luriya, A.V. Petrovskiy, S.L. Rubinshteyn va boshqalar izchil o'rganishgan. Bir qator tadqiqotchilar ta'lim faoliyati mazmuni va uni amalga oshirish jarayoni bilan bog'liq kognitiv motivlarni, shuningdek, ta'lim motivatsiyasining bir qismi sifatida o'quvchining boshqa odamlarga bo'lgan turli ijtimoiy munosabatlari bilan bog'liq ijtimoiy motivlarni ajratib ko'rsatishadi (L.I. Bojovich, A.B.Orlov, A.K.Markova, T.A.Matis, P.M.Yakobson ilmiy izlanishlarida). Mahalliy va xorijiy psixologlarning ishini ko'rib chiqish shuni ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda psixologiyada ba'zi boshlang'ich pozitsiyalarni aniqlashtirish uchun ma'lumotlar to'plangan.

Shaxsiy qadriyatlar shaxsning ichki dunyosini jamiyat va alohida ijtimoiy guruhlar hayoti bilan bog'laydi. Har qanday ijtimoiy guruh - alohida oiladan butun insoniyatga - ma'lum umumiy qadriyatlarga e'tibor qaratish bilan tavsiflanadi: yaxshi, orzu qilingan, to'g'ri haqidagi ideal g'oyalar, guruhning barcha a'zolarining birgalikdagi hayoti tajribasini umumlashtiradi. Ijtimoiy qadriyatning shaxsiy qadriyatga aylanishi, inson guruh bilan birgalikda ushbu umumiy qadriyatni amalda amalga oshirishda ishtirok etgandagina, uni o'zinikidek his qilgandagina mumkin bo'ladi. Keyin, shaxsning tuzilishida shaxsiy qadriyat paydo bo'ladi va ildiz otadi - hayot yo'nalishini belgilaydigan va ma'no manbai bo'lib xizmat qiladigan narsa haqida ideal g'oya. Ijtimoiy qadriyatlarga rasmiy munosabat ularning shaxsiy qadriyatlarga aylanishiga olib kelmaydi. Ehtiyojlar va shaxsiy qadriyatlar insonning ichki dunyosiga butunlay boshqacha ko'rinishda kiradi. Ehtiyojlar ichki dunyoda "men"dan kelib chiqadigan istak va intilishlar shaklida, ozmi-ko'pmi o'zboshimchalik bilan va shuning uchun tasodifiy tarzda namoyon bo'ladi. Shaxsiy qadriyatlar, aksincha, unda "men" ga bog'liq bo'lmagan, ob'ektiv narsa sifatida boshdan kechiriladigan mukammal xususiyatlar yoki kerakli holatlarning ideallari - tasvirlari shaklida aks etadi. Ehtiyojlardan farqli o'laroq, shaxsiy qadriyatlar, birinchidan, ma'lum bir lahzada, ma'lum bir vaziyat bilan chegaralanib qolmaydi; ikkinchidan, ular odamni ichkaridan biror narsaga jalb qilmaydi, balki uni tashqaridan o'ziga tortadi; ob'ektivlik, chunki har qanday qadriyat narsa sifatida boshdan kechiriladi. bu boshqa odamlar bilan birlashadi. Albatta, bu ob'ektivlik nisbiydir, chunki hatto eng umume'tirof etilgan qadriyatlar ham muayyan shaxsning ichki dunyosining bir qismiga aylanib, o'zgaradi va unda o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi. Motiv hissiy tashvish, norozilik natijasida yuzaga keladigan ehtiyoj, biror narsaga bo'lgan ehtiyojning paydo bo'lishi bilan shakllana boshlaydi. Motivni anglashning o'zi bosqichma-bosqich amalga oshiriladi: birinchi navbatda, hissiy norozilikning sababi nimada ekanligi, odamning hozirgi paytda mavjud bo'lishi kerak bo'lgan narsa, keyin bu ehtiyojni qondiradigan va uni qondira oladigan ob'ekt (istak shakllanadi) tushuniladi. anglab yetgan bo'lsa, keyinroq qanday qilib, qanday harakatlar yordamida xohlagan narsaga erishish mumkinligini tushunib yetadi. Keyinchalik, hamma narsa motivning energiya komponentini real harakatlarda amalga oshirish bilan yakunlanadi. Shuningdek, motivatsion soha muloqotga bo'lgan ehtiyoj (mansublik), kuch motivi, odamlarga yordam berish motivi (altruizm) va tajovuzkorlik kabi shaxsiy xususiyatlardan kelib chiqishi mumkin.

Altruizm - bu insonning odamlarga fidokorona yordam berishga intilishi, aksincha - boshqa odamlar va ijtimoiy guruhlarining ehtiyojlari va manfaatlaridan qat'i nazar, xudbin shaxsiy ehtiyojlari va manfaatlarini qondirish istagi. Shuningdek, u shaxsning motivatsion sohasini tashkil etuvchi motivlarning kuchliligi va barqarorligini ham hisobga oladi. Har xil faoliyat turlari uchun motivlar tizimini ajratib ko'rsatish mumkin. Masalan, ta'lim faoliyati motivlarida umumiy kognitiv va o'ziga xos narsalarni ajratib ko'rsatish mumkin - ta'limning turli mavzulariga qiziqish. Shaxsning motivatsion sohasida alohida o'rinni muloqot motivlari egallaydi, ular bir tomondan, faoliyat motivlari bilan chambarchas bog'liqdir, chunki birgalikdagi faoliyat jarayonida odamlar muqarrar ravishda muloqotga kirishadilar; ikkinchi tomondan, ular faoliyat doirasi bilan cheklanmagan xatti-harakatlar motivlari bilan chambarchas bog'liqdir. Bunday yaqin aloqa ularning shaxsiyatning motivatsion sohasidagi mustaqilligini istisno etmaydi. Motivlarning paydo bo'lishi va shakllanishi jarayoni odatda ijtimoiy tajribani, shaxsiy individual tajribani, uni tushunishni, ushbu faoliyatdagi ijobiy muvaffaqiyatlarni, ijtimoiy muhitning ushbu faoliyatga (bu xatti-harakatga) ijobiy munosabatini o'z ichiga oladi. Motivatsiyani kuchaytirish va uning rivojlanishiga, barqarorligini oshirishga ko'plab omillar yordam beradi: jamiyatning kuzatilayotgan hayoti, mavjud ijtimoiy munosabatlar; shaxsni maqsadli tarbiyalash: mafkuraviy ishonchni, mehnatsevarlikni shakllantirish; tizimli samarali faoliyat; uni optimal tashkil etish, o'z vaqtida baholash ta'siri; jamoaning ijobiy ta'siri va boshqalar. Hissiy soha energiya tomondan motivatsion sohaga ta'sir qiladi. Motivatsiyaning tashqi ko'rinishi, xatti-harakat va faoliyat jarayonida uning oqimining dinamikasi uning xususiyatlariga bog'liq. O'z xatti-harakatini boshqarish qobiliyati sifatida iroda, shuningdek, uning eng muhim bo'g'inlaridan biri sifatida ixtiyoriy harakatga kiritilgan motivlar bilan o'ralgan. Muayyan motivatsiyani shakllantirishga keng qo'llaniladigan rag'batlantirish yordam beradi. Rag'batlantirish motivga aylanmasligi mumkin, Verbitskiy motivatsion sindromi, bir tomondan, motivatsion sohani barcha motivatsion komponentlar ifodalangan va o'zaro ta'sir qiladigan tizim sifatida tushunish usulidir: motivlar, maqsadlar, qiziqishlar, harakatlar va boshqalar; va boshqa tomondan, ma'lum bir o'quv predmetining motivatsion sohasidagi ularning o'zaro bog'liqligi va o'zaro bog'liqligini tushunish usuli. Motivatsion sindromning paydo bo'lishining shakllaridan biri kognitiv va kasbiy motivlardir. Ular o'quv faoliyatining yagona, kengroq umumiy - motivatsion sindromining nisbatan mustaqil tarkibiy qismlari bo'lib, ushbu motivlarning o'zaro o'zgarishi dinamikasini aks ettiradi. Professional motivatsion sindrom va kognitiv sindrom o'rtasidagi jiddiy farq, mos ravishda, etakchi professional va kognitiv motivlarning jiddiyligidadir.

Zamonaviy universitet talabasining motivatsion sohasi juda murakkab tuzilmadir. Uning shakllanishi asosan bolalik davrida, bolaning rivojlanishi jarayonida sodir bo'ladi. Uning qanday bo'lishi ota-onalar va o'qituvchilarning tarbiyaviy ta'siriga va atrof-muhitga bog'liq. Turli odamlar uchun bu har xil ekanligi aniq.

Zamonaviy talaba shaxsining motivatsion sohasini shakllantirish muammosi psixologiya fanida ayniqsa dolzarb bo'lib qolmoqda. Motivatsiya muvaffaqiyatli o'rganishning asosiy omillaridan biridir. Ammo bu omilning xususiyatlari va uning samaradorligi talaba o'tadigan ta'lim jarayonining turli bosqichlarida farqlanadi. Birinchi kursdan oxirgi kursgacha o'quv va kasbiy faoliyatning o'zi ham, motivatsiyasi ham o'zgaradi. Ushbu talabalarning ba'zilarining o'quv faoliyati motivlarining yetarli emasligi ularning yomon rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin, mos ravishda universitet ta'limi jarayonini takomillashtirish talabalarning o'quv faoliyatidagi motivatsiyaga yo'naltirilgan aloqaga ham yo'naltirishi mumkin. Butun namuna uchun u yoki bu sababni tanlash chastotasi aniqlanadi. Bu butun

o'quv jarayonini va uning har bir jihatini, ayniqsa motivatsionni qayta qurishni oldindan belgilab beradi. Ma'lumki, har qanday o'quvchining muvaffaqiyatli o'quv faoliyatining asosi bu faoliyat turiga yuqori darajadagi motivatsiyadir. O'quv motivatsiyasi muammosi fanning turli sohalarida, shu jumladan ta'lim psixologiyasida an'anaviy tadqiqot mavzusidir. A.K. Markova alohida ta'lim jarayonining motivatsion asoslarini bilish ushbu jarayonning harakatlantiruvchi kuchini bilish bilan teng ekanligini ta'kidladi. Yo'q, hatto juda malakali o'qituvchi ham, agar uning harakatlari muayyan o'quv jarayonining motivatsion asoslari bilan muvofiqlashtirilmasa, kerakli natijaga erisha olmaydi. Ta'lim motivatsiyasi muammosini hal qilishning ahamiyati uning ta'lim jarayonini samarali amalga oshirish uchun muhim ekanligi bilan belgilanadi. Ma'lumki, bu o'quvchining o'zlashtirishi past yoki muvaffaqiyatsiz bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan ta'limga salbiy yoki befarq munosabatdir. O'qishga bo'lgan qiziqishni shakllantirishda muammoli vaziyatni yaratish, o'quvchilarning o'z bilimlari bilan hal qila olmaydigan qiyinchilik bilan to'qnashuvi muhim rol o'ynaydi; qiyinchiliklarga duch kelganda, ular yangi bilimlarni egallash yoki eski bilimlarni yangi vaziyatda qo'llash zarurligiga ishonch hosil qiladi. Faqat doimiy keskinlikni talab qiladigan ish qiziqarli. Aqliy kuch talab qilmaydigan yengil material qiziqish uyg'otmaydi. O'quv faoliyatidagi qiyinchiliklarni bartaraf etish unga qiziqish paydo bo'lishining eng muhim shartidir. O'quv materialining va o'quv topshirig'ining murakkabligi qiziqishning oshishiga olib keladi, faqat bu qiyinchilikni amalga oshirish mumkin, yengib o'tish mumkin, aks holda qiziqish tezda pasayadi. Ta'lim motivatsiyasi muammosini hal qilishning asosi sifatida o'quv motivatsiyasini diagnostika qilish va tuzatish ta'lim sohasidagi psixolog-mutaxassislarning dolzarb vazifasidir.

Ta'lim olish har qanday shaxs uchun ajralmas talabdir, shuning uchun o'quv motivatsiyasi muammosi pedagogika va pedagogik psixologiyaning markaziy muammolaridan biridir. Bu masalaga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlarda, birinchi navbatda, maktab o'quvchilarini o'qitish motivlarini va aniq sohalar bo'yicha mutaxassislarning ish motivlarini o'rganishga e'tibor beriladi. Talabalarning o'quv motivatsiyasini o'rganish texnologiyalari ushbu muammoning muhimligiga qaramay, zamonaviy tadqiqotchilar tomonidan deyarli hisobga olinmaydi. O'quv faoliyatining samaradorligi va kasbiy kompetentsiyalarni o'zlashtirish sifati motivatsiyaning kuchiga, uning tuzilishiga va etakchi ta'lim motivlariga bog'liq. Agar kerak bo'lsa, ish usullarini to'g'rilash va ijobiy o'quv motivatsiyasini shakllantirish, shu bilan o'quv jarayonining samaradorligini oshirish uchun talabalarning o'quv faoliyatining motivatsion tuzilishini bilish kerak. Eng umumiy shaklda faoliyat uchun motivatsiya deganda odamni muayyan harakatlarni amalga oshirishga undaydigan harakatlantiruvchi kuchlar to'plami tushuniladi. Bu kuchlar insonning tashqarisida va ichida bo'lib, uni ongli yoki ongsiz ravishda muayyan harakatlarni amalga oshirishga majbur qiladi. Shu bilan birga, insonning qo'zg'atuvchilari va reaksiyalari o'rtasidagi munosabatlar uning hayotiy tajribasiga, tarbiyasiga, hissiy holatiga bog'liq bo'lib, buning natijasida turli odamlar bir xil ta'sirga turlicha munosabatda bo'lishlari mumkin. Shuning uchun motivatsiyaning aniqroq ta'rifi qabul qilinishi kerak. "Motivatsiya - bu insonni faoliyatga undaydigan, faoliyat chegaralari va shakllarini belgilab beruvchi va bu faoliyatga ma'lum maqsadlarga erishishga yo'naltirilgan yo'nalishni beradigan ichki va tashqi harakatlantiruvchi kuchlar yig'indisidir". Motivatsiyaning inson xulq-atvoriga ta'siri ko'p omillarga bog'liq, asosan individualdir va inson faoliyatidan kelib chiqadigan fikr-mulohazalar ta'sirida o'zgarishi mumkin.

O'quv motivatsiyasi - bu o'quv faoliyatiga kiritilgan motivatsiyaning alohida turi. Kengroq ma'noda o'quv motivatsiyasini o'quvchilarni samarali bilim faoliyatiga, ta'lim mazmunini faol o'zlashtirishga

undash jarayonlari, usullari, vositalarining umumiy nomi sifatida ko'rish mumkin. Boshqa har qanday turtki kabi, u tizimli bo'lib, birinchi navbatda yo'nalish, barqarorlik va dinamika bilan tavsiflanadi. Shunga ko'ra, ta'lim faoliyati motivatsiyasini tahlil qilishda nafaqat dominant stimolni (motivni) aniqlash, balki shaxsning motivatsion sohasining butun tuzilishini ham hisobga olish kerak. O'quv faoliyati polimotivdir, chunki talabaning faoliyati turli manbalarga ega.

M.V.Matyuxina ta'lim motivatsiyasining manbalariga qarab motivlarning ikki turini ajratadi:

1. ichki - kognitiv va ijtimoiy ehtiyojlar (ijtimoiy tomonidan tasdiqlangan harakatlar va yutuqlarga intilish);

2. tashqi - talabaning hayotiy sharoitlari bilan belgilanadi, ular talablar, umidlar va imkoniyatlarni o'z ichiga oladi (talablar ijtimoiy xatti-harakatlar, muloqot va faoliyat normalariga rioya qilish zarurati bilan bog'liq);

Ta'lim motivatsiyasining ichki, tashqi va shaxsiy manbalarining o'zaro ta'siri o'quv faoliyatining tabiatiga va uning natijalariga ta'sir qiladi. Manbalardan birining yo'qligi ta'lim motivlari tizimining o'zgarishiga yoki ularning deformatsiyasiga olib keladi. Motivatsiya jarayoni quyidagi psixik jarayonlardan iborat: motiv mazmunini idrok etish, uning shaxsiy mazmunini emotsional baholash, motiv mazmunini tushunish va baholash, motivga ishonch hosil qilish. Motivning mazmuni motivning turiga bog'liq. Ichki motivlarning mazmuni o'quvchining o'rganilayotgan materialning dunyoqarashida, shu ob'ektni bilishida, amaliy faoliyatidagi ahamiyati haqidagi bilimdir. Bu bilimlarni idrok etish talaba ongida tegishli tasavvurlarni hosil qiladi. Demak, motivning mazmuni uning obyektiv asosidir. Motivning sub'ektiv asosi - bu individual xususiyatlarga ega bo'lgan shaxs uchun o'quv materialining qiymati. Subyektiv ma'no ob'ektiv ma'noni sub'ektiv qadriyatlar tizimi bilan taqqoslash va mavzuning haqiqiy, insoniy, shaxsiy ma'nosining hissiy tajribasi asosida shakllanadi. Ikkinchisini san'at darajasidagi aniq misollar bilan tasvirlash kerak, empatiyani uyg'otadigan, jiddiy, ammo hal qilinishi mumkin bo'lgan muammolarni taqdim etadigan, bilimlar tizimini shubha ostiga qo'yadigan va umumiy tushunchaga yoki ob'ektni keyingi bilish va u haqidagi bilimlardan foydalanish istiqbollari ta'sir qiladi. Tarixiy ma'lumotlar, amaliyotdan olingan holatlar, adabiy qahramonlar taqdiri va boshqalar ham bunga misol bo'la oladi.

Ta'lim motivatsiyasining ichki, tashqi va shaxsiy manbalarining o'zaro ta'siri o'quv faoliyatining tabiatiga va uning natijalariga ta'sir qiladi. Manbalardan birining yo'qligi ta'lim motivlari tizimining o'zgarishiga yoki ularning deformatsiyasiga olib keladi. Motivatsiya jarayoni quyidagi psixik jarayonlardan iborat: motiv mazmunini idrok etish, uning shaxsiy mazmunini emotsional baholash, motiv mazmunini tushunish va baholash, motivga ishonch hosil qilish. Motivning mazmuni motivning turiga bog'liq. Ichki motivlarning mazmuni o'quvchining o'rganilayotgan materialning dunyoqarashida, shu ob'ektni bilishida, amaliy faoliyatidagi ahamiyati haqidagi bilimdir. Bu bilimlarni idrok etish talaba ongida tegishli tasavvurlarni hosil qiladi. Demak, motivning mazmuni uning obyektiv asosidir. Motivning sub'ektiv asosi - bu individual xususiyatlarga ega bo'lgan shaxs uchun o'quv materialining qiymati. Subyektiv ma'no ob'ektiv ma'noni sub'ektiv qadriyatlar tizimi bilan taqqoslash va mavzuning haqiqiy, insoniy, shaxsiy ma'nosining hissiy tajribasi asosida shakllanadi. Ikkinchisini san'at darajasidagi aniq misollar bilan tasvirlash kerak, empatiyani uyg'otadigan, jiddiy, ammo hal qilinishi mumkin bo'lgan muammolarni taqdim etadigan, bilimlar tizimini shubha ostiga qo'yadigan va umumiy tushunchaga yoki ob'ektni keyingi bilish va u haqidagi bilimlardan foydalanish istiqbollari ta'sir

qiladi. . Tarixiy ma'lumotlar, amaliyotdan olingan holatlar, adabiy qahramonlar taqdiri va boshqalar ham bunga misol bo'la oladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. E.G'oziyev "Umumiy psixologiya " 2014 y
2. E.G'oziyev "Ontogenez psixologiyasi "2014 yil
3. ИСАКОВА М. Т. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) //СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью" Центр инновационных технологий". – №. 8. – С. 45-52.
4. ИСАКОВА, МУЪАЗАМ ТУЛКИНОВНА. "СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН)." СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью" Центр инновационных технологий" 8: 45-52.
5. ИСАКОВА, М. Т. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН). СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью" Центр инновационных технологий", (8), 45-52.
6. Закирова М. С. РОЛЬ УЗБЕКСКИХ И РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА //ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ. – 2021. – С. 325-331.
7. Закирова, Мухаббат Сабировна. "РОЛЬ УЗБЕКСКИХ И РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА." ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ. 2021.
8. Закирова, М. С. (2021). РОЛЬ УЗБЕКСКИХ И РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ РЕБЕНКА. In ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ (pp. 325-331).
9. Soliev F. S., Muminov D. To determine individual specificity and hidden potential of the personality according to external signs of behavior //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 5. – С. 1258-1265.7.
10. Soliev, F. S., and D. Muminov. "To determine individual specificity and hidden potential of the personality according to external signs of behavior." ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 11.5 (2021): 1258-1265.
11. Jalolova M. SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE //Archive of Conferences. – 2021. – Т. 25. – №. 1. – С. 153-157.
12. Jalolova, Mohinur. "SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE." Archive of Conferences. Vol. 25. No. 1. 2021.
13. Jalolova, M. (2021, May). SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE. In Archive of Conferences (Vol. 25, No. 1, pp. 153-157).
14. Samitjonovich, Nuriddinov Rasuljon. "SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE USE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE DAILY LIFE OF CHILDREN." INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION 1.4 (2020): 65-67.